

Üçüncü Dönem Demokrat Parti İktidarı (1957-1960): Siyasi Baskılar ve Tahkikat Komisyonu

Third Term Democrat Party Government (1957-1960): Political Repression and The Investigation Council

Sedef Bulut*

Özet:

Demokrat Partinin özellikle 1957 seçimleri sonrasında uyguladığı politikalar günümüze kadar çok tartışılmıştır. Bu dönemde muhalefet iktidar ilişkileri oldukça gerginleşmiştir. CHP lideri İnönü, DP'ye karşı sert bir muhalefet yürütmüş ve diğer partiler ile güç birliği yapmıştır. DP iktidarı basını ve muhalefeti engellemek amacıyla bir biri ardı sıra anti-demokratik yasalar çıkarmıştır. Ekonomik sıkıntılar ve huzursuzluklar arttıkça iktidar daha da sertleşmiştir. Siyasi krizler, toplumsal kutuplaşmalar ve öğrenci olayları neticesinde 27 Mayıs 1960'da ordu yönetime el koymuştur.

Bu makalede V. Menderes Hükümetinin siyasi faaliyetleri ve Türk siyasi hayatı içindeki yeri analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Demokrat Parti (DP), Cumhuriyet Halk Partisi(CHP), Tahkikat Komisyonu, siyasi kriz, darbe.

Abstract:

The policies that Democrat Party carried out especially after 1957 elections has been much criticized until today. In that period the relations between the government and the opposition became considerably tense. İnönü, leader of CHP, engaged in hard opposition activities against DP and collaborated with other parties. DP government made some anti-democratic laws sequentially in order to hinder the opposition and the press. As the economic difficulties and anxieties increased, the government became more aggressive. In consequence of political crisis, social polarization and student activities the military seized power on 27th May 1960.

In this article, political activities of the 5th Menderes Government and their place in Turkish political life will be analyzed.

Key words: Democrat Party(DP), People's Republican Party (CHP), investigation council, political crisis, coup d'etat,

Giriş:

Türk siyasi hayatının önemli kilometre taşlarından birisi olan Demokrat Parti (DP), 1950-1960 yılları arasında üst üste kazandığı seçimler ile üç dönem bo-

* Dr., Gazi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü. sbulut@gazi.edu.tr

Gazi

Akademik
Bakış

125

Cilt 2, Sayı 4
Yaz 2009

yunca iktidara hakim olmuştur DP, 1950 seçimlerinin ardından Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) yirmi yedi yıllık iktidarına son vererek "beyaz ihtilal" olarak da adlandırılan başarısıyla birlikte yeni bir döneme imza atmıştır. DP'yi iktidara taşıyan sebepler günümüze kadar birçok yönüyle tartışılmış ve çeşitli araştırmalara konu olmuştur. DP iktidarı sırasında Türk siyasi hayatına yeni bir dinamizm gelmiş, üretim artmış, hızlı büyüme ve gelir artışı sağlanmış, aktif bir dış politika uygulanmıştır. Ancak DP'nin özellikle 1954 seçimleri sonrasında, iktidara yerleşerek özgürlükleri kısıtlayıcı bir takım politikalar uyguladığı da bilinen bir gerçektir.

DP kurulduğu tarihten itibaren iktidardaki CHP'ye devlet imkanlarını kendi çıkarına kullanmak ve muhalefete karşı haksız avantaj sağlamak gibi suçlamalar yönelmiştir¹. Bu yönde yoğun bir propaganda yürüten DP'yi özgürlükçü, yenilikçi ve demokrat söylemleri iktidara taşımıştır. Ancak iktidara geldikten sonra bu yönde büyük değişikliklerin yapıldığını söylemek mümkün değildir. 1946 yılında meclis içinde doğan DP'nin lider kadrosu CHP'nin içinden çıkmıştır. Uzun yıllar tek partili siyasi ortam içerisinde siyaset yapmış olan DP'li yöneticilerin ülke genelinde aldıkları destek çoğunlukla ilk kez siyasete katılmış kişilerden oluşmuştur. Tek parti döneminde sıkıntı çekmiş ve CHP'ye büyük bir öfke duyan bu kitle, DP'nin yerel örgütlerini oluştururken DP iktidarını da intikam almak için bir fırsat olarak görmüşlerdir. Bu konuda zaman zaman eleştirilere maruz kalan Adnan Menderes aynı zamanda parti içi muhalefetle uğraşmak zorunda kalmış ve CHP'ye karşı sert önlemler almaya başlamıştır².

DP, 1953 sonunda "CHP'nin Haksız İktisaplarının Hazineye Devri" ni öngören bir yasa çıkartıp uygulamaya koymuştur. 1950 öncesinde en çok eleştirilen konu radyonun hükümet tekelinde kullanılması iken, 1950-1954 döneminde devlet radyosunu DP tekeline almıştır. Yasalardaki anti-demokratik öğeleri ayıklamayı vaat ederek iktidara gelen DP bu konuda özellikle basına karşı hoşgörülü davranmayı başaramamış, eleştirilere tahammül gösterememiştir. 1953 ceza kanunu değişikliği ile bakanların basında küçük düşürülmesine karşı yaptırımlar uygulanmıştır³. Basına ve üniversitelere yönelik baskıcı politikalar, ceza yasasının ağırlaştırılması vb. uygulamalar DP'nin daha demokratik ve daha özgür Türkiye idealinden giderek uzaklaştığını ortaya koymaktadır. Bu anti-demokratik uygulamalar başlangıçta bu vaatlerinden dolayı DP'yi desteklemiş olan aydınların da kısa sürede uzaklaşmasına neden olmuştur⁴.

1 Hikmet Özdemir, "Siyasal Tarih", *Çağdaş Türkiye- 4 (1960-1980)*, İstanbul 1997, s.179.

2 Ahmet Cemil Ertunç, *Cumhuriyetin Tarihi*, Pınar Yayınları, İstanbul 2004, s. 378.

3 Özdemir, *a.g.e.*, s. 179.

4 Ertunç, *a.g.e.*,s. 378.

DP yalnızca CHP'ye karşı değil aynı zamanda Millet Partisi (MP)'ne de sert bir tavır göstermiştir. CHP ile olduğu kadar DP'li yöneticilerle de mücadele eden MP 'nde 1950 seçimleri sonrasında bölünmeler görülmüştü. MP'den ayrılan Saffet Olgaç'ın açıklamaları üzerine parti hakkında dava açılmış parti 27 Ocak 1954 tarihinde Ankara Asliye Ceza Mahkemesi⁵, tarafından kapatılmıştır. MP'nin kapatılmasından sonra 10 Şubat 1954'te Osman Bölükbaşı ve arkadaşları Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP)'ni kurdular. Kurulmasının ardından kısa süre içerisinde kısıtlı şartlarla seçim çalışmalarını yürütmek zorunda kalan CMP'nin, CHP ile işbirliği yapma ihtimali gündeme gelmişti. Bu durum bir çok eleştirilere yol açarken DP'nin de tepkisini çekmiştir. 1954 seçimleri neticesinde Meclis'teki sandalyelerin %93'ünü (508 milletvekili) DP parti kazanmıştır. Seçimlerin hemen ardından ise DP'ye oy vermeyen illerle ilgili yeni düzenlemeler yapıldı. Önce, CHP'ye oy veren Malatya ikiye (Malatya ve Adıyaman) bölündü. Mevcut beş milletvekilliğinin hepsini CMP'nin aldığı Kırşehir, 30 Haziran 1954'te -DP'li milletvekillerinin oylarıyla- özel bir kanun ile ilçe haline getirildi⁶.

1954 seçimlerinin ardından DP'nin iktidardaki tavrı giderek sertleşirken arka arkaya birçok baskıcı uygulama birbirini takip etti. Memurların siyasi haklarının kısıtlanmasının ardından, yargıçların ve profesörlerin erken emekli edilmesini ve memurların görev sürelerine bakılmaksızın işten çıkarılmasını sağlayan yasalar çıkartıldı. En ağır tedbirler ise bu uygulamaları eleştiren basına yönelik alındı⁷. 1954 yılının sonlarına doğru dönemin ünlü gazetecilerinden Hüseyin Cahit Yalçın, Bedii Faik, Cemal Sağlam, Fuat Arna gibi isimler tutuklanırken Nihat Erim ise para cezasına çarptırıldı. Bütün bu gelişmeler yaşanırken parti içinde de huzursuzluklar su yüzüne çıkmıştı. "İspat hakkı" meselesi tartışılırken DP'den istifa ve ihraçlar yoğun bir şekilde gündeme gelmişti. "19"lar olarak bilinen bu muhalifler Aralık 1955'te Hürriyet Partisi'ni kurdular⁸.

Bu makalede ağırlıklı olarak DP'nin 1957 seçimleri sonrasındaki iktidar tavrı incelenecek, basın, muhalefet ve sivil toplum üzerindeki kısıtlayıcı politikaları değerlendirilmeye çalışılacak, dış politika gelişmelerine ise değinilmeyecektir. DP iktidarını oldukça yıpratın ve çok tartışılmış bu uygulamaların 27 Mayıs 1960 müdahalesine giden süreçteki etkileri üzerinde durulacaktır.

5 Ankara 3. Sulh Ceza Mahkemesi, "Millet Partisinin dini esasa dayanan ve amacını saklayan bir cemiyet olduğu kararını açıkladı. Feroz ve Bedia Tugay Ahmad, *Türkiye'de Çok Partili Politika'nın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971)*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1976, s. 118.

6 Deniz Bölükbaşı, *Türk Siyasetinde Anadolu Fırtınası Osman Bölükbaşı*, Doğan Kitap, İstanbul 2005, s. 177-185.

7 Mehmet Ali Birand vd, *Demirkurat*, Doğan Kitap, İstanbul 1991, s. 75.

8 Cem Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, İmge Yayınevi, Ankara 2003, s. 167.

gazi

Akademik
Bakış

127

Cilt 2, Sayı 4
Yaz 2009

1957 Genel Seçimleri sürecinde DP - Muhalefet-Basın İlişkileri:

1956 Nisan'ında Gaziantep mitingi ile yeni bir strateji ortaya koyan Menderes'in muhalefet ve basına yönelttiği eleştiriler, gelecekteki uygulamaların adeta habercisi olmuştur. Kısa bir süre sonra belli aralıklarla toplam yirmi üç yargıç emekliye sevk edildi Yargıtay Başkanı, Yargıtay üyeleri ve Cumhuriyet Başsavcısı'nın da aralarında bulunduğu bu uygulama muhalefetin ve basının tepkilerine yol açtı. 1950 öncesinde DP'ye büyük destek veren gazetelerin büyük çoğunluğu, bir süre sonra muhalefetin sesi haline geldi⁹.

1956 yılı Haziran ayında basın kanununun değiştirilmesi ile birlikte basın özgürlüğü daha da kısıtlanmıştı. Bu kanuna göre, gazete sahibi ve sorumlu müdür olmak yeni şartlara bağlanırken, altı aylık mahkumiyet mesleğin icrasına engel sayılıyordu. Muhabirler için de aynı şartlar aranmış, sorumlu müdürlere, imzasız olarak yayınlanan her yazıyı sorulduğu takdirde 24 saat içinde savcıya bildirmek zorunluluğu getirilmişti. Yeni yayın yasakları ile birlikte ağır para ve hapis cezaları getirilmiş, cevap ve düzeltme hakkı ise oldukça genişletilmişti¹⁰.

27 Haziran 1956'da kabul edilen "Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkında Kanun" ile birlikte ise siyasi partilerin seçim propagandası dönemi dışında açık hava toplantısı yapması yasaklanmış, kapalı toplantılar mülki amirin iznine bağlanmıştı. Suç sayılan toplantıların dağıtılması için hedef göstermeksizin ateş açılabilmesi de kabul edilmiştir. Bu uygulamalarla ifade özgürlüğü büyük ölçüde ortadan kalkarken, DP'ye muhalefet etmekte giderek tehlikeli bir hal almıştır¹¹. Sokakların muhalefete kapandığı bu dönemde CHP genel sekreteri Kasım Gülek, Karadeniz gezisi sırasında tutuklanmıştır. CHP'nin bütün toplantıları engellenirken Rize'de mahkemeye verilen Gülek, "Bazı dükkan sahiplerinin sıra ile ellerini sıkma sureti ile bir gösteri yürüyüşü yaratmak" suçu ile altı ay hapis cezası aldı. Muhalefet tam anlamıyla kuşatma altına alınmıştı. CHP'nin İnönü şerefine vereceği ziyafet yasaklandığı gibi, CMP'nin Giresun Kongresi'nde Bölükbaşı'yı alkışladıkları için delegeler karakola getirilmiş, Hürriyet Partisi il başkanlarının Ankara toplantısı ise yasaklanmıştı. SBF fakültesi dekanı Turan Feyzioğlu'nun açılış konuşmasındaki sözleri siyaset yapmakla suçlanıp bakanlık emrine alınmasına neden oldu. Bu uygulamayı protesto için öğretim üyeleri istifa ederken, mülkiyeli öğrenciler dersleri boykot ettiler¹².

Basına ve muhalefete yönelik baskılar arasında en dikkat çekici uygulamalardan birisi de Akis dergisi yazarı ve aynı zamanda İnönü'nün damadı

9 Birand, a.g.e., s. 91.

10 Eroğul, a.g.e., s. 192.

11 Fatih Artvinli, *Osman Bölükbaşı*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2007, s. 75,78.

12 Eroğul, a.g.e., 193, 196.

olan Metin Toker'in tutuklanmasıdır. Toker, Devlet Bakanı Mükerrer Sarol hakkında Akis dergisinde çıkan yazıdan dolayı tutuklanarak Ankara cezaevine gönderilmiştir¹³. Meclis dışında muhalefetin neredeyse imkansızlaştığı bir dönemde en şiddetli tartışmalar parlamento çatısında gerçekleşmiştir. "Siyaset sahnesi sırat köprüsü oldu" diyen Bölükbaşı, DP'ye karşı sert bir muhalefet yürütmüştür. Kırşehir'in ilçe yapılmasından itibaren DP'yi her mitingde eleştiren CMP, bu konuyu sürekli gündemde tutmaya çalışmıştır¹⁴.

DP, seçimlerin öne alınması ile birlikte Kırşehir'in yeniden il haline getirilmesini gündeme almıştır. Mecliste, Kırşehir Kanunu'nun kabul edilmesinden sonra söz isteyen Bölükbaşı, Meclise hakaret ettiği gerekçesi ile üç oturum Meclisten çıkarılma cezası almıştır. Kısa bir süre sonrada Meclise hakaret ettiği gerekçesi ile dokunulmazlığının kaldırılması için Başbakanlık tezkeresi ile Meclise sevk edilmiştir. Dokunulmazlığın kaldırılması hakkındaki önerge 24 Haziran 1957'de Meclis'te 49 red oyuna karşılık 247 oy ile kabul edilmiş, Bölükbaşı 2 Temmuzda tutuklanarak Ankara cezaevine konulmuştur¹⁵.

DP'nin giderek artan hoşgörüsüzlüğü ve baskılar muhalefeti birbirine yaklaştırmıştır. DP'nin seçim tarihini 27 Ekim olarak ilan etmesi ile birlikte Menderes'e karşı güç birliği yapmak üzere CHP, HP ve CMP liderleri İnönü'nün Heybeliada'daki evinde toplanmışlardı. On gün içinde yedi toplantı yaparak strateji belirleyen muhalefet partileri¹⁶, ortak bildiri yayınlayarak programlarını kamuoyuna açıkladılar. Bu bildiride; Parlamento'nun bir kurucular meclisi olarak çalışması, altı ay içinde izlenecek rejimin temellerini kurması, nispi temsil sisteminin kurulması, işçiye grev hakkının verilmesi, bütün özgürlüklerin kanunla garanti altına alınması gibi talepler yer almıştı¹⁷. Daha sonra partiler aralarında seçimlere ortak liste ile girilmesi konusunu tartışılmış üç partinin kongrelerinde işbirliği çalışmaları onaylanmıştır¹⁸.

Ortamın oldukça gerginleştiği bu dönemde partinin kurucularından Fuat Köprülü'nün istifası oldukça önemli bir gelişmedir. DP'nin programından ayrıldığını ve eski kimliğini yitirdiğini öne süren Köprülü, demokrasiye inanmış herkesin Menderes'i devirmek uğrunda işbirliği yapmalarını "bir vatan borcu" olarak değerlendirmiştir¹⁹. Ortaya çıkan gelişmeler ve muhalefetin güç birliği yapması DP cephesinde hoş karşılanmamıştır. DP'liler, erken genel seçimler öncesinde seçim kanununu değiştirerek muhalefetin önünü kesme-

13 11 Şubat 1957'de tutuklanan Metin Toker 7 ay 23 gün ceza almıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Metin Toker, *DP Yokuş Aşağı, 1954-1957*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1991. s. 226.

14 Artvinli, *a.g.e.*, s.78.

15 Artvinli, *a.g.e.*, s.82-84.

16 Eroğul, *a.g.e.*, s.198.

17 Tugay- Ahmad, *a.g.e.*, s.166.

18 Artvinli, *a.g.e.*, s.89.

19 Tugay- Ahmad, *a.g.e.*, s.166.

Görsel

Akademik
Bakış

129

Cilt 2, Sayı 4
Yaz 2009

yi hedeflemişlerdi. Yeni seçim kanunu muhalefetin güç birliğine son vermiş, seçimlere tek başına girmeyi isteyen İnönü, 19 Eylül'de resmen işbirliği yapmasına imkan kalmadığını ancak muhaliflerin fiilen birbirlerine yardım edebileceklerini bildirmiştir²⁰.

Genel seçimleri bir yıl önceye alan DP ise, bütün olumsuzluklara rağmen halen avantajlı konumdaydı. DP, enflasyona karşı ürünlere yüksek fiyat vermiş, çiftçi borçlarını ödemiş böylece seçmen kitlesinin büyük bölümünü oluşturan kırsal kesimdeki seçmene yatırım yapmıştı. Okul ve cami yapımlarına fonlar ayırması ve devlet radyosundan icraatlarını duyurulabilmesi diğer partilerin karşısında onu daha ayrıcalıklı kılmıştı²¹. Ancak DP muhalefet partilerinin yanı sıra kendi partisi içindeki huzursuzluklarla da boğuşmak zorunda kalmıştı. Özellikle aday listelerinin açıklanması büyük tartışmaları ortaya çıkardı. Bazı milletvekillerinin kendi seçim bölgelerinde aday yoklamasını kazandıkları halde Menderes tarafından liste dışında bırakılmaları partiden istifalara neden oldu²².

DP seçim kampanyasında öncelikli olarak köylerin refahı ve jandarma baskısının ortadan kalkması konusunu işlemiş ve sanayideki kalkınmaya dikkat çekmiştir. Seçim kampanyası sırasında Afyon ve Çorum'da çimento fabrikaları gösterişli törenlerle açılmıştır. Seçim kampanyasında iktidar olmanın avantajlarını sonuna kadar kullanan DP'liler özellikle İnönü'ye yüklenerek nispi temsil sisteminin ülke için zararlı sonuçlar yaratacağı yolunda propaganda yapmışlardır²³. Seçim kampanyasını "gelişme teması" üzerine şekillendiren DP'nin sloganı ise "Nurlu ufuklara doğru" idi. Bu ideali Bayar'ın Taksim mitinginde söylediği Türkiye'nin otuz yıl sonra "küçük bir Amerika" olacağı şeklindeki sözleri açıkça ortaya koymaktadır²⁴.

Görkemli açık hava toplantılarıyla büyük kitlelere hitap eden DP'ye karşı en büyük muhalefeti yürütenlerden birisi de Ulus gazetesi başyazarı Hüseyin Cahit Yalçın olmuştur. İlerlemiş yaşına ve hastalığına rağmen oldukça sert yazılar kaleme alan Yalçın, DP'yi diktatörlük ile itham etmiştir²⁵. Cumhuriyet tarihinin en zorlu seçim kampanyalarından birisine konu olan 27 Ekim seçimlerinde iktidar ve muhalefet arasında oldukça sert polemikler yaşanmıştır. CMP'nin seçim propagandasında ise en çok Bölükbaşı'nın dokunulmazlığının kaldırılması ve hapse atılması ön planda tutulmuştur. CMP'liler konuşmalarında " reylerimiz Osman Bölükbaşı'nın tahliye emri olacaktır" diyerek bu seçimleri

20 Eroğul, a.g.e., s. 200.

21 Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye*, Hil Yayınları, İstanbul 1994, s. 77.

22 *Cumhuriyet*, 8-9 Ekim 1957.

23 Kemal Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, Afa yayıncılık, İstanbul 1996, s. 337.

24 *Cumhuriyet*, 21 Ekim 1957.

25 Tefik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi*, İmge Kitabevi, Ankara 2004, s. 66-68.

adeta liderlerinin kurtuluşu için fırsat olarak lanse etmişlerdir²⁶. Hapiste bulunduğu sırada aday gösterilen Bölükbaşı, Kırşehir'den milletvekili seçilmiş ancak adli tatil gerekçesiyle hemen tahliye edilmemiştir²⁷.

Radyodan muhalefetin de yararlanması 1950 öncesi dönemde DP'liler tarafından sık sık gündeme getirilen bir konu olmuştu. Ancak DP iktidarı döneminde radyo partinin yayın organı haline gelmiştir. 1957 seçimlerinde ise bu durum doruk noktasına çıkmıştır. Oy verme gününden üç gün öncesine kadar seçim propagandası yasaklanmış olmasına rağmen seçim günü oy verme sürerken radyodan DP'nin önde olduğu sandık sonuçları verilmeye başlanmıştır²⁸.

1957 seçimleri öncesinde Türkiye'de hala en güçlü parti DP'dir. Muhalefet ekonomik sıkıntılar ve özgürlükler meselesi üzerinde dururken yine de somut çözümler üretmekten uzak bir görünüm sergilemektedir. En güçlü muhalefet partisi CHP olmakla birlikte tek parti döneminin hatıraları henüz hafızalardan silinmemiştir. CMP partisi geniş bir vizyona sahip değildir. Diğer muhalefet partisi HP ise henüz yeterince örgütlenememiş ve DP'ye alternatif olabilecek bir söylem getirememiştir. CHP'nin en büyük başarısı ise aydınların desteğini tekrar kazanmak olmuştur²⁹. Dolayısıyla bu seçimlerde DP'nin kazanacağı açık olmakla birlikte önemli bir oy kaybına uğramış olması ise sürpriz olmuştur.

Katılım oranının önceki yıllara göre daha düşük olduğu seçimler neticesinde DP'nin oyu % 47'ye gerilemiş ancak mevcut seçim sistemi dolayısıyla 424 sandalye'ye sahip olmuştur. CHP: 178, CMP: 4 ve HP:4 milletvekili ile meclise girmiştir³⁰. 1957 seçimleri sonrasında ortaya çıkan en önemli gelişme oyların artmasından güç alan CHP'nin daha sert ve aktif bir muhalefet yürütmeye başlaması olmuştur.

Seçim sonuçlarının belli olmasından sonra TBMM'nin 2 Kasım tarihli toplantısında; Cumhurbaşkanlığına Celal Bayar, TBMM başkanlığına Refik Koraltan, başkan vekilliklerine İbrahim Kirazoğlu, ve Fikri Apaydın seçilmiştir. Bayar hükümet kurma görevini beşinci defa Adnan Menderes'e vermiştir. Önceki dönemlerle karşılaştırıldığında hükümetin kurulma aşaması oldukça uzun sürmüştü. Seçim sonuçlarının ortaya çıkardığı tablo partinin grup toplantısında uzun uzun tartışılmış, burada alınan kararlar hükümetin gelecekteki icraatları üzerinde etkili olmuştur. Hayat pahalılığı, üniversitelerin iktidara karşı olan tutumları ve muhalefetin sayısının artması gibi konularda görüşler

26 Artvinli, *a.g.e.*, s. 90.

27 Osman Bölükbaşı hapiste iken kazandığı seçimlerde milletvekili yeminini Ankara Merkez Cezaevi 10. koğuşunda mahkumların önünde yapmıştır. Bölükbaşı, *a.g.e.*, s. 192.

28 Şevket Çizmeli, *Menderes Demokrasi Yıldızı?*, Arkadaş Yayınları, Ankara 2007, s. 644.

29 Ahmad, *a.g.e.*, s. 78.

30 Tugay-Ahmad, *a.g.e.*, s. 171.

görsel

Akademik
Bakış

131

Cilt 2, Sayı 4
Yaz 2009

beyan edilmiştir. Tartışılan meseleler arasında memurlar, basın ve üniversiteler ile ilgili yeni kanunlar çerçevesinde düzenlemelere gidilmesi gibi konular vardır. Bu konular üzerinde görüş birliğine varılmıştır ki, bu uygulamalar hükümetin 1957-1960 arasındaki icraatlarına da damgasını vurmuştur³¹.

Yeni kabinenin kurulmasında oldukça titiz davranan Menderes, kabinesini 25 Kasım'da ilan etmiştir. 4 Aralık 1957'de, Hükümet Programı Başbakan Adnan Menderes tarafından açıklanmış, 536 kişinin oy kullandığı güven oylamasında Hükümet 133 red, 403 kabul oyu ile güven oyu almıştır³².

1957 Seçimleri Sonrası Gelişmeler: Siyasi Huzursuzluklar ve Vatan Cephesi

CHP, 1957 seçimleri sonrasında muhalefette kalmış olmasına rağmen önceki dönemlere göre Meclis içinde daha güçlü bir konuma gelmişti. Bu dönemde iki partinin birbirlerine olan bakışları keskin bir çizgiye oturmuş ve giderek sertleşmişti. DP, CHP'yi iktidarı seçim yoluyla teslim etmekten hoşlanmayan ve bu yüzden kargaşa çıkarmaya çalışan bir zihniyet olarak görünürken, CHP'nin algılaması ise cahil halkın DP tarafından kandırıldığı yönündeydi. Bu bakış açısı iki tarafın birbirlerine karşı son derece hoşgörüsüz tavırlar içerisine girmelerine neden olmuştur. CHP'nin ordu, basın ve üniversiteler gibi güçleri arkasında bulundurması, hala geniş bir halk kitlesinin desteğine sahip olan DP'yi daha da öfkelenmiştir³³.

Bu dönemde yürütülen ekonomik politikalar bütçenin açık vermesine, zamlara ve enflasyonun körüklenmesine neden oluyordu. Halkın yaşam standardının düşmesi ve DP'nin uluslararası alanda da prestij kaybına uğramaya başlaması toplumda hoşnutsuzluğu arttırmıştı. Diğer yandan antidemokratik uygulamalar ve siyasi baskılar muhalefete haklılık kazandırıyor. Hükümetin seçim sonrası ilk icraatı ise muhalefeti etkisizleştirecek sert tedbirleri uygulamaya koymak olmuştu³⁴. Bu amaçla 27 Aralık'ta Meclis denetiminin zorlaştırılmasını sağlayan tüzük değişikliğine gidildi. O zamana kadar muhalif fikirlerin açıkça söylenebileceği tek yer Meclis kürsüsü iken bu uygulama ile birlikte bu özgürlükte kısıtlandı ve başta hukukçular olmak üzere büyük tepkilere yol açtı. Anayasa Profesörü Hüseyin Nail Kubalı'nın değişikliklerin Anayasa'ya aykırı olduğu yönündeki açıklamaları nedeniyle Mili Eğitim Bakanlığı emrine

31 Mustafa Albayrak, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*, Phoenix Yayınevi, Ankara 2004, s. 511-514.

32 Ayrıntılı bilgi için bkz. *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: XI, c.1, 4.12.1957, TBMM Matbaası, Ankara, s.121-122.

33 Serap Yazıcı, *Türkiye'de Askeri Müdahalelerin Anayasal Etkileri*, Yetkin Yayınları, Ankara 1997, s. 62.

34 Recep Şükrü Alphan, *27 Mayıs'tan Yassıada Mahkemelerine Menderes*, Timaş Yayınları, İstanbul 2007.

alınması³⁵. öğrenci olaylarına yol açmıştır Kubalı'nın yürüttüğü muhalefet kamuoyunu uzun süre meşgul etmiştir³⁶.

CHP'nin Meclise çok sayıda soru ve gensoru önergesi vermiş olması da iktidar-muhalefet ilişkilerinde gerginliğe yol açmıştır. CHP, seçimlerde yolsuzluk yapıldığı iddiasından, devlet radyosunun propaganda aracı olarak kullanılmasına, hatta devletin araçlarından seçimlerde yararlanılmasına kadar birçok konuda soru önergesi vermiş ve bu çalışmalarına büyük bir hızla devam etmiştir. DP-CHP arasındaki gerginliği tırmandıran gelişmelerden birisi de CHP'nin yayın organı Ulus gazetesinde yayınlanan Atatürk'ün Bursa Nutku olmuştur. DP, Ulus'un yayınları yüzünden muhalefetin memlekette bir isyan havası yarattığını öne sürmüştür³⁷.

İktisadi sorunların ağırlaşması, karaborsa, kuyruklar ve ardı arkası kesilmeyen zamlar büyük bunalım yaratmaya başlamıştı. Batı dünyası ile olan ilişkilerin zayıflaması Kıbrıs meselesinde İngiltere'nin Yunanistan'a yaklaşması dış yardımların kesilmesi DP hükümetini zor durumda bırakmıştı. Bu durumdan kurtulmak için hükümet 4 Ağustos Kararları adı ile bilinen bir dizi uygulamayı yürürlüğe koymuştur. Türk parasının değeri düşürülmüş ve başta Amerika olmak üzere Batı devletlerinden kredi talebinde bulunulmuştu. Bu yardımlar karşılığında hükümet, Avrupa İktisadi İşbirliği teşkilatına bir istikrar programı sunarak buna bağlı kalmayı taahhüt etmişti³⁸.

1958 yılı başlarında yalnız iktisadi alanda değil, dış politikada da oldukça zor bir dönemece girilmiş, bu durum iç siyasete de yansımıştır. Basın ve muhalefet kıyasıya eleştirdikleri hükümete karşı Irak'ta meydana gelen kanlı hükümet darbesini örnek gösteriyorlardı. Basın ve muhalefetin hücumlarına karşı katılaştan DP muhalif yayınları denetim altına alabilmek için yasakların dozunu oldukça arttırmıştı³⁹. 11 Ağustos'ta DP Meclis grubunun kabul ettiği tebliğ ile CHP baskı altına alınıyordu. Bu tebliğde "*CHP Irak olaylarını ele alarak TBMM'nin ve hükümetin meşruiyetini ve istikrarını şiddet yoluyla tahrip etmenin mümkün ,hatta gerekli olduğu kanaatini uyandırmaya sevk edebilecek çok tehlikeli bir yola girmişlerdir".* CHP'nin TBMM'nin kudret , kuvvet ve salahiyeti önünde hürmetkar ve itaatkar olması kanuni bir mecburiyettir. Aksi halde gereken tedbirler alınacaktır..." sözleriyle muhalefet partisine gözdağı veriliyordu. İhtilal söylentilerinin eksik olmadığı bu süreçte iktidarın tedirginliği arttığı gibi baskılar da şiddetleniyordu⁴⁰.

35 Eroğul, *a.g.e.*,s. 219.

36 Çavdar, *a.g.e.*,s. 71.

37 Albayrak, *a.g.e.*, s. 518.

38 Eroğul, *a.g.e.*, s. 221-222.

39 İsmet Bozdağ, *Darağacında Bir Başbakan*, Truva Yayınları, İstanbul 2007,s. 183.

40 Eroğul, *a.g.e.*, s. 222-s. 224.

Gözi

Akademik
Bakış

133

Cilt 2, Sayı 4
Yaz 2009

Muhalefetin tavrını 6 Eylül'de Balıkesir'de yaptığı bir konuşmada eleştiren Menderes, muhalefetin halkı, -Irak'tan örnek alarak- hükümeti devirmeye karşı kışkırttığını öne sürüyordu " *Onların niyeti TBMM denilen aziz kabeyi itibardan düşürmek ve memleketi işte mecliste kalmamıştır diyerek, seçimlerin semtine dahi uğramadan iktidara gelmektir..*" diyordu⁴¹. Menderes'in ortaya koyduğu bu tehditkar demokrasi anlayışına İnönü'den sert bir cevap gelmiştir. Muhalefette ciddi bir toparlanma yoluna gidilirken Köylü Partisi, CMP ile birleşmiş, HP ise CHP'ye katılmıştır. CHP'nin 14. Kurultayında yayınladığı ilk hedefler beyannamesinde muhalefet güç birliğinin varmak istediği amaçları on madde ile sıralamış, Menderes ise bu güç birliğini " Haçlı İttifakı" olarak nitelendirmiştir⁴².

İlk hedefler beyannamesinin kabulünden hemen sonra Menderes ilk defa Manisa kongresinde yaptığı konuşma ile güç birliği hareketinin karşısına Vatan Cephesi ile çıkılmasını istemişti. DP örgütü içinde bu görüşe karşı olanlar bu durumun partiyi zayıflatabileceğini öne sürdü iseler de Menderes bu konuda ısrarcı olmuştur. Celal Bayar'da muhalefetin yükselen eleştirilerine karşı DP'nin yanında yer almıştır. 28 Kasım 1958'de Çorum'da yaptığı konuşma'da milletin maneviyatının her zaman yüksek olduğunu söyleyen cumhurbaşkanı " *milletin refah ve emniyetine engel olabilecek herhangi bir durum ortaya çıktığında milletin azim ve iradesinin o engeli bir karınca gibi ayağının altında ezmeye muktedir olduğunu*" söylemiştir. Bayar'ın bu sözleri muhalefete verilen gözdağı olarak yorumlanmış ve şiddetle eleştirilmiştir⁴³.

DP'nin Vatan Cephesi örgütü ocaklar kurarak ülke genelinde kısa sürede örgütlenmiştir. Bu ocakların yalnız DP'lilere değil bütün vatandaşlara açık olduğu bildirilmiş ve radyodan yapılan yayınlarda her haber saati öncesinde bu cepheye katılan vatandaşların isimleri okunmaya başlamıştır. Bu uygulamanın yanı sıra birçok yerde yayınlanan ve iktidar lehine haberler yapan Vatan Cephesi adında propaganda gazeteleri yayınlanmaya başlamıştır⁴⁴. Birçok kişinin adı kendisinin bile haberi olmadan cepheye katılanlar arasında açıklanmıştır. DP'nin bu uygulaması muhalefetin muhtemel bir eylemine karşı kitlesel bir savunma imkanı vermektedir⁴⁵.

1957 seçimleri sonrasında ortaya çıkan bu gelişmelerle birlikte siyasi gerginliğin dozu gün geçtikçe daha da artmıştır. Bir yandan muhalefetin güç birliği hareketi diğer yanda Vatan Cephesi ocakları adeta iki düşman kutup yaratmış ve ülke kısa süre içerisinde bir kaosun içine sürüklenmiştir. 1959'un Şubat ayında Menderes'in Londra'da geçirdiği uçak kazasından kurtulması ülkedeki gerginliği geçici olarak durdurmuştur. Aralarında bakan milletvekili ve dışişleri görevlilerinin de bulunduğu birçok kişinin hayatını kaybettiği bu kaza

41 Eroğul, *a.g.e.*, s. 226

42 Eroğul, *a.g.e.*, s. 227-228.

43 Albayrak, *a.g.e.*, s.522.

44 Albayrak, *a.g.e.*, s. 523.

45 Çavdar, *a.g.e.*, s. 74.

ülke genelinde duygusal bir hava yaratmıştır⁴⁶. Menderes ülkeye dönüşünde görkemli törenler ve büyük sevgi tezahüratları ile karşılanmıştır. İnönü'nün tren garında Menderes'i karşılaması ve geçmiş olsun dileklerini iletmesi iktidar muhalefet arasındaki çatışmayı bir süreliğine yumuşatmıştır⁴⁷.

Menderes'e DP'nin ileri gelenleri tarafından İnönü'ye nezaket ziyaretinde bulunması yönünde telkinler yapılmıştır. Ancak bu girişim Cumhurbaşkanı Bayar tarafından "CHP'ye güven olmaz" gerekçesi ile engellenmiştir⁴⁸. Bayar İnönü'nün bu hareketini "siyasi bir taktik" olarak algılamıştır. Menderes'in oğlu Aydın Menderes'te verdiği bir röportajda babasının "bu ziyareti iade etmeye ve bir adım atmaya" müsait bir kişilik yapısında olduğunu ve gitmemesinin engelinin kendisinin olamayacağını ifade etmiştir⁴⁹.

DP'liler Menderes'in uçak kazasından kurtulmasına mucizevi ve ilahi anlamlar yükleyerek, başbakanın daha da yüceltilmesini gündeme getirmiş ve yer yer dozu aşmış propagandalar yapmışlardır⁵⁰. Uçak kazasının ardından ortaya çıkan diyalog fırsatı iyi değerlendirilememiştir. Nisan ayında 46 milletvekili ile birlikte Ege bölgesinde geziye çıkan İnönü ise 29 Nisan'da "Büyük Taaruzu" başlattı. İnönü Eskişehir'den geçerken halkın gösteri yapması engellendi. Uşakta'da polis halkı dağıtmak için güç kullandı⁵¹.

İlk konuşmayı Uşak'ta yapan İnönü burada yaptığı konuşmada Kurtuluş Savaşına gönderme yaparak Uşak'ın Yunan orduları Başkumandanı Trikopis'i esir aldığı yer olduğunu hatırlatıyordu. İnönü'nün Uşak gezisi büyük olaylara neden oldu. CHP ve DP'liler birbirleriyle çatışırken İnönü'ye taş atılması gerginliği iyice tırmandırdı. 1 Mayıs'ta Manisa'ya geçen İnönü'nün sonraki durağı İzmir olmuştur. Bu yolculuk sırasında'da taraflar arasında çatışmalar yaşanmıştır. DP'liler İnönü'yü Mili Mücadelenin hatırasını kendi çıkarları için kullandığını söyleyerek ağır bir şekilde eleştiriler de bulunmuşlardır⁵². İzmir'de de gerginlik devam ederken Demokrat İzmir gazetesinin basılıp tahrip edilmesi olayları daha da tırmandırmıştır. Bu olaylar üzerine İstanbul'a dönen İnönü'nün Topkapı surları yakında saldırıya uğraması tehlikeli gelişmelere yol açmış bu olaylar DP cephesinde de tedirginlik yaratmıştır. 6 Mayıs'ta olağanüstü toplanan DP meclis grubunda İnönü bazı milletvekilleri tarafından memleketi " ihtilale sürüklemek" ile suçlanmış ve muhakkak surette politika dışına atılması gerektiği yolunda görüşler savunulmuştur⁵³.

46 Ayrıntılı bilgi için bkz. *Cumhuriyet*, 18.2.1959

47 Birand, *a.g.e.*, s. 105.

48 Alpuhan, *a.g.e.*, s. 138.

49 Birand, *a.g.e.*, s. 107.

50 *Cumhuriyet*, 9. 3. 1959.

51 *Cumhuriyet*, 1.5.1959.

52 *Cumhuriyet*, 3.4.5.1959

53 Albayrak, *a.g.e.*, s. 526.

Uşak olaylarının ardından CHP meclis'e bir önerge vermiş Uşak, Turgutlu, Akhisar, İzmir, İstanbul olaylarından dolayı Menderes ve İçişleri Bakanı Namik Gedik hakkında soruşturma açılmasını istemiştir. Bu önerge gündeme alınmayınca muhalefet meclisi topluca terk etmiş ve Meclis dışındaki faaliyetlerini hızlandırmıştır. Eylül'de CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek ve beraberindeki milletvekillerinin Çanakkale-Geyikli de karşılaştıkları protestolar ve çıkan olaylar neticesinde bazı partililer ve muhalefete mensup milletvekilleri gözaltına alınmışlardır. CHP kurulunun bu bölgeye gitmesi engellenmiş, olaylar hakkında yayın yasağı getirilmiştir. Geyikli olayları iktidar-muhalefet çatışmasında önemli bir dönüm noktası olmuştur.

İktidar ve muhalefet liderlerinin uzlaşmaz tavırları dozu aşan suçlamalar, basın tahrikleri, DP'nin muhalefeti dışlayan tavırları, iktidar ve muhalefet yandaşlarının partizanca hareketleri, TBMM'de milletvekili kavgaları siyasi kutuplaşmayı ve sokak çatışmalarını körüklemiştir. İki kutba ayrılmış olan kamuoyunda ilginç bir şekilde her iki cephede vatani korumak ve demokrasiyi yaşatmak iddiasıyla hareket ettiklerini söylemektedir⁵⁴.

Tahkikat Komisyonu'nun Kurulması ve Demokrat Parti İktidarının Sonu:

DP ve muhalefet arasındaki gerginliği doruk noktasına çıkaran hadise Kayseri'nin Yeşilhisar ilçesinde meydana gelmiştir. Tarım Kredi Kooperatifleri seçimlerini CHP'nin kazanması DP ve CHP'liler arasında çatışmaya neden olmuş, bazı CHP mensuplarının yaralanması muhalefeti alevlendirmiştir. Kayseri'ye gitmek isteyen İnönü'ye engel olunması, muhalefete karşı devlet gücüyle hareket edilmesi gibi hadiseler kamuoyunda ibrenin CHP'ye doğru dönmesine yol açmıştır⁵⁵. Yeşilhisar olayları karşısında CHP lideri, DP'li yöneticiler tarafından Balkan komitacılığı yapmak ve ortalığı karıştırmakla suçlanmıştır⁵⁶. Arkasına aldığı desteği iyi kullanan İnönü ise "Seçimleri şimdi erteleseler bile 27 Ekim 961 akşam gün battığında seçimi yenilememişlerse gayri meşru olacaklar ve bunu millete ben ilan edeceğim"⁵⁷ diyordu. DP'ye karşı adeta savaş açan CHP, Meclise DP idarecileri ve hükümetin çeşitli alanlardaki bütün kanun ve nizam dışı hareketlerini içine alan tahkikat önergesi veriyordu⁵⁸. Ulus gazetesi yazarlarından Bülent Ecevit'te DP'yi ağır bir dille suçlamıştır. Ecevit, DP yöneticilerini, Franco İspanyası'nın NATO'ya alınmasına engel olan dikta rejiminin bir benzerini daha ağır olarak Türkiye'de kurmaya çalışmakla itham etmiş ve bu durumu NATO'ya karşı, NATO üyesinden gelebilecek en büyük ihanet olarak nitelendirmiştir⁵⁹.

54 Albayrak, *a.g.e.*, s. 526-527.

55 Albayrak, *a.g.e.*, s. 530.

56 *Zafer*, 4.4.1960.

57 *Ulus*, 11.4.1960.

58 *Ulus*, 14.4.1960.

59 Bülent Ecevit, "Yabancı Gölgesinde Rejim Değiştirme", *Ulus*, 18.4.1960.

Üçüncü Dönem Demokrat Parti İktidarı (1957-1960):
Siyasi Baskılar ve Tahkikat Komisyonu

Gelişen olaylar karşısında muhalefeti kısıtlayıcı bir dizi yeni önlemler alma gereğini duyan DP'liler, Tahkikat Komisyonu kurulması önerisini 18 Nisan tarihli Meclis toplantısına getirdiler. Bursa Milletvekili Mazlum Kayalar ve Denizli Milletvekili Baha Akşit'in CHP'nin siyasi faaliyetlerinin denetlenmesi amacıyla sundukları önerge Meclis gündemine alınmış ve sert tartışmalara neden olmuştur. Bu önergeye göre; CHP meşru bir seçimle iktidara gelmekten umudunu kesmiş ve her türlü baskı usullerini ve kardeş kavgalarını da mubah görerek bütün devlet müesseselerini tahrik etmektedir. Basın da CHP ile işbirliği yapmakta ordu siyasete çekilmektedir. Gaziantep, Zile, Uşak, İstanbul ve Yenişehir gibi devlet emniyet ve asayişini tehdit eden olaylar bir demokrasi mücadelesi gibi gösterilmeye çalışılmaktadır⁶⁰. TBMM'nin Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ile kendisine verilmiş hakları eline alarak bu meseleye müdahale etmesi artık zorunlu hale gelmiştir. Bütün bunların yanı sıra CHP kendi partililerini silahlandırmak ve iktidara karşı kışkırtmak, bizim radyo adındaki komünist radyosunu kendine ait bir radyo olarak göstermek, hücre teşkilatı ile işleyen gizli kollar kurmaya çalışmak, aynı maksatlarla neşir yolunda faaliyetlerde bulunarak demokrasinin fikri ve manevi temellerini tahrip etmek ve yalan neşriyatta bulunmak suretiyle memleketin siyasi, sosyal ve iktisadi hayatını tehlikeye maruz bırakmak gibi ağır suçlarla itham edilmiştir⁶¹.

Bu durumdan doğacak sonuçların önlenmesi için ise Dahili Nizamnamenin 177'inci maddesi hükümlerine göre 15 kişilik bir "Tahkikat Encümeni" kurulması talep edilmiştir. Bu encümenin son derece geniş yetkilere sahip olması öngörülürken, Türkiye'deki her türlü siyasi hareket ve faaliyeti durdurma yetkisine sahip olması ve gereğinde Meclis dışında da faaliyette bulunabilme yetkisi isteniyordu⁶². Önerge karşısında söz isteyen İnönü, bu talepleri ve istenen salahiyeti "her türlü hukuk telakkilerinin dışında, Anayasa'nın üstünde gayrimeşru bir talep" olarak nitelendirmiştir. İsmet Paşa'ya göre bu encümen ile TBMM üzerinde bir baskı idaresi kurulmak istenmektedir. Bu durum Anayasa'ya ve insan haklarına karşı bir teşebbüstür⁶³. 15 kişilik Tahkikat Komisyonu⁶⁴ için yapılan seçime 354 kişi katılmıştır⁶⁵.

Tahkikat Komisyonu kararıyla bütün siyasi partilerin siyasi toplantıları muvakkaten durdurulmuş ve encümen ilk kararlarını almıştır Yayınlanan 1

60 *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre :XI , c.13, 18. IV.1960, TBMM Matbaası, Ankara 1960, s. 190.

61 *TBMMZC*,...,s. 191.

62 *TBMMZC*, ...,s. 192.

63 *TBMMZC*,...,s. 196.

64 Tahkikat Komisyonu Üyeleri: Ekrem Anıt (Samsun), Vacit Asena(Balıkesir), Turan Bahadır (Denizli), Kemal Biberoğlu (Çorum), Sait Bilgiç (Isparta), Hilmi Dura (Kastamonu), Bahadır Dülger (Gaziantep), Osman Kavuncu (Kayseri), Nusret Kirişçiöğlü (Sakarya), Himmet Ölçmen (Konya), Necmeddin Önder (Nevşehir), Kemal Özer (Kütahya), Ahmet Hamdi Sancar (Denizli) Nüzhet Ulusoy (Samsun), (basın, 19.4.1960)

65 Ayrıntılı bilgi için bkz. *TBMMZC*,..., s. 212-213.

Gazi

Akademik
Bakış

137

Cilt 2, Sayı 4
Yaz 2009

No'lu tebliğ ile görev dağılımı yapılmış, 2 no'lu tebliğ ile siyasi toplantılar durdurulmuştur. 3 no'lu tebliğ ise, encümenin görev ve yetkileri ile ilgili her türlü haber, beyan, tebliğ, mütalaa, vesika, resim ve yazıların (TBMM Zabıt Cerideleri hariç) bu takrir ile alakalı TBMM müzakerelerinin her ne şekilde olursa olsun yayınlanmasını yasaklamıştır⁶⁶. Komisyonun kararları ve bu tebliğler muhalefetin ve basının büyük tepkisini çekmiştir. Özellikle CHP lideri İnönü'nün eleştirileri üzerine yayınlanan 4. tebliğ bir uyarı niteliğindedir. Bu tebliğde İnönü'nün "şartlar tam olduğunda milletler için ihtilal meşru bir haktır" sözleri eleştirilmiş ve CHP liderinin bu beyan ile gayri meşruluğun hudutlarını fazlasıyla aştığı vurgulanarak bu tür tahriklerin milletinin vicdanında onay bulamayacağı ve encümenin görevine ciddiyetle başladığı belirtilmiştir. Dünya ve Ulus gazetelerinin 19 Nisan tarihli sayıları söz konusu yasaklar yüzünden toplatılmıştır⁶⁷.

CHP meclis grubu 19 Nisan günü toplanarak iç politika olaylarını incelemiş ve en acil görevin Anayasa'yı ve hürriyetleri korumak olduğuna karar vermiştir⁶⁸. Ulus gazetesi de DP'ye karşı sert bir muhalefet yürütmüştür. Gazetenin önemli yazarlarından Yakup Kadri Karaosmanoğlu, DP idarecilerinin bütün davranış ve söylemlerinin şüpheye yer vermeyecek şekilde tek parti özlemine ortaya koyduğunu söyleyerek, ancak milletin güveninden şüphesi olanların rakipsiz tek başına kalmak isteyeceğini vurgulamıştır. Yazar, bu güvensizlik yüzünden DP idarecilerinin de muhalefetin elini kolunu bağlayarak seçimlere bir takım dolambaçlı yollardan gitmeye kararlı olduklarını⁶⁹ öne sürmektedir. İnönü'yü ziyaret eden Bölükbaşı da "vatanseverlerin basiretleri, uyanıklık ve tesanütleri nöbettedir" diyerek desteğini ortaya koymuştur. Meclis Tahkikat Komisyonu'nun yetkilerini tayin eden kanun çok tartışılacak ve tepkilere yol açacak maddeler içeriyordu. Komisyona son derece geniş yetkiler veren kanun, alınacak kararlara muhalefet edenlere, kararların uygulanmasında ihmali görülenlere ve gizliliğe riayet etmeyenlere karşı çeşitli hapis cezaları ön görüyordu⁷⁰. Komisyonlara ön görülen bu yetkiler anayasa profesörleri tarafından tepki ile karşılanmıştır. Prof. Tunaya bu durumu anayasa ihlali olarak nitelendirmiş, demokrasi zedelenecek Türk İnkılabının eserlerinin devam ettirilemeyeceğini söylemiştir. Prof. Nail Kubalı ise komisyonlara geniş yetki verenlerin ağır mesuliyetten kurtulamayacağını ifade etmiştir⁷¹.

TBMM'nin 27 Nisan tarihli oturumu da çok tartışmalı geçmiş, İnönü, CHP'yi hedef alan Tahkikat Encümeni'nin kurulmasının asıl amacının seçim havasını hazırlamak olduğunu ileri sürmüştür. İnönü'ye göre DP, 1960 seçim-

66 Zafer, 19.4.1960.

67 Zafer, 20.4.1960.

68 Ulus, 20.4.1960.

69 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, "Tek Parti Rejimine Doğru", Ulus, 21.4.1960.

70 Zafer, 27.4.1960.

71 Ulus, 27.4.1960.

lerine hazırlanmak için yeni fevkalade tedbirler alınmasına lüzum hissetmiştir. İnönü aynı konuşmasında *"bizden başka dünyanın hangi memleketinde olursa olsun Türkiye'de demokrat iktidar rakibi hakkında böyle bir ithamname ile böyle bir tahkikat açtı ne dersiniz? deyiniz alacağınız cevaba razıyım. Alacağınız cevap yalnız sizin için değil endişe ederim ki memleketimiz için hicap verici olacaktır"*⁷² diyordu.

İsmet İnönü'nün Tahkikat Kanunu ile ilgili şu sözleri, 27 Mayıs'a giden süreçte önemli bir dönüm noktası olmuştur: *"şartlar tamam olduğu zaman milletler için ihtilal meşru bir haktır. Bu yolda devam ederseniz ben de sizi kurtaramam"*⁷³ Metin Toker'e göre; İsmet Paşa bu sözleriyle ülkeyi başka türlü kurtarmak isteyip tekrar demokrasiye dönmeyi amaç edinen kuvvetlere yeşil ışık yakmasa bile sarı ışık yakmıştır. *"Ben de sizi kurtaramam sözü"* gündemi altüst etmiştir. Komisyon çalışmalarına başlar başlamaz belli başlı kamuoyunda ön plana çıkmış kişileri ifade vermeye çağırılmış, siyasi gösteriler tamamen yasaklanmıştır. Basın ve muhalefet ise Tahkikat Komisyonu'nun baskılarına karşı değişik taktikler geliştirmişti. Her yazdıkları haberle sansüre uğrayan gazeteler ilgisiz konularla attıkları başlıklar ya da yemek tarifleriyle iktidarı protesto ederken bazıları da Kore de halkın diktatörlere karşı nasıl ayaklandığı ile ilgili fotoğraflar yayınlamışlardı. Bu konuyu Meclis kürsüsüne taşıyan İnönü'nün *"Türk Milleti Kore milletinden daha az haysiyetli değildir"* şeklindeki sözleri⁷⁴ yüzünden TBMM dahili nizamnamesinin 188. maddesi 3 no'lu bendine göre ise on iki celse meclisten çıkarma cezası vermiştir⁷⁵.

Tahkikat Komisyonu'nun kurulmasının ardından ilk gösteri polisin müdahale ettiği Kızılay'da olmuştur. 28 Nisan'da İstanbul'a da sığırayan gösteriler İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinde şiddetlenmiştir. 2 öğrencinin hayatını kaybetmesi çok sayıda öğrencinin yaralanması üzerine gösteriler diğer fakültelere de sıçramış, İstanbul Üniversitesi tatil edilirken, Ankara ve İstanbul'da sıkıyönetim ilan edilmiştir⁷⁶. Bu şehirlerdeki bütün toplantılar yasaklanmış İstanbul Örfi İdare Kumandanlığı'na Org. Fahri Özdilek, Ankara'ya ise Org. Namık Argüç atanmıştır. Tahkikat Komisyonu yayınladığı tebliğ ile İstanbul'da meydana gelen olaylar hakkında komisyonun, hükümetin ve kumandanlıkların yapacakları resmi tebliğler haricinde her türlü haber, görüş, fıkra, resim, yazı vb. yayınları yasaklamıştır⁷⁷.

Meydana gelen olaylar hakkında Menderes ise *"memleketin selamet ve asayiş ile oynanamaz. Devlete karşı gelmenin ne demek olduğu bilinmelidir. Yalan haberlere mani olmak için hükümet tebliğler yayınlamaya devam edecektir"*⁷⁸ diyordu.

72 TBMMZC, ..., 27. IV., 1960, s. 299.

73 Birand, a.g.e., s. 114.

74 Birand, a.g.e., s. 115., Eroğul, s. 245.

75 Zafer, 28.4.1960.

76 Eroğul, a.g.e., s. 246.

77 Zafer, 29.4.1960.

78 Zafer, 30.4.1960.

görsel

Akademik
Bakış

139

Cilt 2, Sayı 4
Yaz 2009

TBMM'nin 29 Nisan tarihli oturumunda İstanbul ve Ankara vilayetlerinde ilan edilen sıkıyönetimin tasdikine dair başbakanlık tezkeresi okunmuş bu karara muhalefet şiddetle karşı çıkmıştır. Sıkıyönetim kararını eleştiren CHP, İstanbul'da ve Ankara'da çıkan olaylarda polisin ve zabitanın haksız yere öğrencilerin üzerine salındığını söyleyerek durumdan Demokrat Parti'yi sorumlu tutmuştur⁷⁹ Olayların ardından yasaklar genişletilmiştir. Ankara'da üniversiteler 29 Nisandan itibaren bir ay tatil edilmiş, yurtlarda toplantı yasaklanmış, taşradan gelen öğrencilerin evlerine dönmesi istenmiştir. Ayrıca umuma açık yerlerdeki spor faaliyetleri ve müsabakaları da yasaklar kapsamına alınmıştır. İstanbul'da da benzeri yasaklar mevcut olmakla birlikte özellikle basına yönelik kısıtlamalar⁸⁰ dikkat çekicidir. Basına getirilen yasaklar iktidar aleyhine sonuç vermiştir. Önemli olaylar hakkında normal yoldan bilgi edinmek mümkün olmayınca haberler dedikodu yolu ile yayılmıştır. Fazlasıyla abartılı olan bu bilgilerin yayılması halkın gözünde iktidarı daha da korkunç hale getirmiştir⁸¹.

"Hadiseler tahrik ve tertip eseridir, ayaklanma için bir sebep yoktur. Memleket yalan seline boğulmak isteniyor" sözleri ile olayları yorumlayan Menderes, bütün gelişmeleri siyasi bir suikast ve seçimsiz iktidara gelme çabası olarak yorumlamaktadır. Hadiselerin yatışmaması üzerine sıkıyönetim idaresi emri dinlemeyenlere silahla karşılık verileceği yönünde bir tebliğ yayınlamıştır⁸². Şiddet tedbirlerine başvurulması ve baskılar olayları durdurmamış aksine daha da alevlenmesine neden olmuştur. Ankara da yapılan eylemler içerisinde en dikkat çekici olanı 5 Mayıs'ta 555K(5.ayın 5'inde saat 5'te Kızılay'da) parolasıyla yapılan gösteridir. Menderes'in arabadan inerek göstericilere tepkide bulunduğu bu eylemde İçişleri Bakanı'nın dağılmayan göstericilerin üzerine ateş açılması emri verdiği iddia edilmiştir. Olaylar akşam saatlerine kadar sürmüş hadisenin haber ve fotoğraflarını yayınlayan iktidarın yayın organı Zafer⁸³ gazetesi bile 14 Mayıs'a kadar kapatılmıştır⁸⁴.

Gerek Mecliste gerekse de radyo konuşmalarında olaylar hakkındaki görüşlerini açıklayan Menderes, DP'ye yönelik *"Anayasa'yı ihlal"* suçlamalarının demokrasiyi anlamayan bir avuç zümrenin seçimleri ve milli iradeyi yok et-

79 TBMMZC,...29.IV.1960, s. 316-317.

80 8 numaralı tebliğe göre, gazete başlıklarında 72 punto'dan büyük harf kullanmak, surmanşet, dişi klişe, espaslı manşet, dört sütundan büyük resim kullanmak yasaklanmıştır. (Zafer,30.4.1960)

81 Eroğul, a.g.e., s. 246.

82 Zafer,1,2.5.1960.

83 Ancak Zafer gazetesinde olayla ilgili fotoğraf ve haber yayınlamasına rağmen söz konusu haber gerçeğinden tamamen farklı olarak, *"Başvekilin sevgi tezahüratı"* şeklinde verilmiştir. (Zafer, 6.5.1960.)

84 Albayrak, a.g.e., s. 538.

mek için hazırladıkları tertip olduğunu söylemektedir⁸⁵. Menderes son mitingi olan Eskişehir mitinginde ise hedeflerinin “seçim yolu” olduğunu söyleyerek “iktidara gelme ve gitmenin seçimden başka yolu olmadığını kabul etmek lazımdır” diyordu. Anadolu Ajansına verdiği demecinde Tahkikat Komisyonu’nun çalışmalarını değerlendiren Menderes, komisyonun görevini üç ay yerine bir ayda tamamladığına dikkat çekerek kopartılan gürültünün boşuna olduğunu söylemiştir. Menderes, Anayasa’yı ihlal etmek, kanunsuz baskı yapmak, mahkeme vazifesi görmek gibi bir amaçlarının olmadığını ve bunların hepsinin asılsız söylentiler olduğunu vurgulamıştır⁸⁶.

DP iktidarı karşısında muhalefetin basın ve üniversiteler tarafından açık bir şekilde desteklendiği malumdur. Ancak DP iktidarından en çok rahatsızlık duyan kurum ordu olmuştur. 1950 seçimleri ile 27 yıllık CHP iktidarına son veren DP için en başından beri bir askeri müdahale tehdidi söz konusu olmuştur. Atatürk’ün silah arkadaşı, Milli Mücadele kahramanı İnönü’nün seçim sandığı ile iktidarı kaybetmesi orduda tedirginlik yaratmıştır. Daha, seçim sonuçları açıklanır açıklanmaz İnönü’ye gerekirse duruma müdahale edilebileceği yolunda haber gelmiş, ancak İsmet Paşa “milli iradeye bütün devlet birimlerinin saygı göstermesi gerektiğini” söyleyerek bu fikre karşı çıkmıştır⁸⁷. Ancak DP’nin on yıllık iktidarı boyunca darbe söylentileri hiç eksik olmamıştır.

DP büyük bir halk desteği ile iktidara gelmesine rağmen izlediği liberal politikaların herkes tarafından benimsendiğini söylemek mümkün değildir. Devletçi ekonomik modelin taraftarları, Menderes’in girişimlerinin Atatürk’ün bu yöndeki başarılarına zarar verdiğini düşünürlerken aynı zamanda İslamcı muhafazakarlara taviz verilerek laiklik ilkesinin de zedelendiğini düşünüyorlardı. Ekonomik sıkıntıların baş göstermesi ile birlikte muhalefet güçlenmeye başlamış, DP iktidarının özellikle CHP’ye yönelik sert politikaları demokratik rejimin zedelenmesine yol açarken ordudaki huzursuzluğu da su yüzüne çıkarmıştır⁸⁸.

1950 yılının sonlarına doğru ekonomik politikaların sonucu subay maaşları da enflasyonun oldukça gerisinde kalmıştır. Ancak ordu tarafından DP’ye karşı duyulan hoşnutsuzluğu yalnızca ekonomik gerekçelerle değerlendirmek eksik bir yaklaşım olacaktır. Ordu içinde cuntacı hareketler 1955 yılında oluşmaya başlamıştır. 1959 yılına doğru bu girişimler daha organize bir hale gelmiştir. Genç subaylar Menderes’i iktidardan indirmek konusunda hem fikir olmakla birlikte sonrasında ne olacağı konusunda fikir ayrılığına düşmüşlerdi. Daha radikal olan grup Menderes devrildikten sonra uzun süre bir askeri rejime ihtiyaç duyulduğunu savunuyordu. Onlara göre Atatürk dev-

85 Zafer, 16.5.1960.

86 Zafer, 26.5.1960.

87 Birand, a.g.e., s. 47.

88 William Hale, *Türkiye’de Ordu ve Siyaset (çev. Ahmet Fethi)*, Hil Yayınları, İstanbul 1996. s. 90.

rimi henüz tamamlanmamıştı. İlimlilerin bir kısmı iktidarın CHP'ye devredilmesinden, bir kısmı ise yeni bir anayasa hazırlanıp, seçimlerin yapılmasına olanak veren bir askeri ara rejimden yana idiler⁸⁹.

Siyasi krizin 1960 baharında son noktaya gelmesi ordu içindeki grupları da hareketlendirmişti. Özellikle İnönü'nün Ege gezisi sırasında yaşanan olaylar, İnönü'yü hedef alan açık saldırılar bütün endişeleri su yüzüne çıkarmıştı. 27 Mayıs'tan önce Menderes birkaç kez istifa etmeye teşebbüs etmiş ancak Celal Bayar tarafından bu girişime engel olunmuştur. Menderes ve hükümet üyeleri bir darbe tehdidinin farkında olmakla birlikte bu ihtimali fazla ciddiye almamışlardır. İnönü'nün 27 Mayıs müdahalesini önceden bilip bilmediği sorusu ise çok tartışılmıştır. Darbeci grup içerisinde iktidarı CHP'ye teslim etmek isteyenler olduğu bilinmekle birlikte bunların çoğunlukta olduğunu söylemekte mümkün değildir⁹⁰. Alparslan Türkeş'e göre "İnönü bu hazırlıklardan haberdardır. İhtilalde etkili rol oynamış bir kısım askerler gerek İsmet Paşa'ya, gerekse de yanındakilerle yakın irtibatlıdır". Metin Toker'de İsmet Paşa'nın "bu tertiplerin içinde olmadığına emin olmakla birlikte, bunlardan haberdar olduğunu" söylemektedir⁹¹.

Cumhurbaşkanı Bayar ise toplumsal muhalefetin arttığı dönemde daha sert tedbirler alınmasından yana bir tavır sergilemiştir. Menderes ve hükümetin atıl kaldığı durumlarda inisiyatifi ele almış ve gösterilere sert bir şekilde müdahale edilmesini sağlamıştır. 1958 yılında ortaya çıkan "9 Subay olayı" esnasında da hükümeti eleştirmiş, cunta örgütlenmesi yapan subayların beraatının yeni örgütlenmelere neden olacağını söylemiştir. Ancak bütün tecrübelerine rağmen Bayar'da ordudan gelebilecek bir harekete ihtimal vermemiştir⁹².

Tahkikat Komisyonu'nun faaliyetleri ile birlikte ortaya çıkan gelişmeler 27 Mayıs'a giden süreçte önemli bir rol oynamıştır. Milli Birlik Komitesi üyelerinden Cemal Madanoğlu'nun bir röportaj sırasında sarf ettiği şu sözler bu durumu açıkça gözler önüne sermektedir. " ... Karşı devrimcilik iyice tırmanmış durumda. Eh partizanlık almış yürümüş. Parti diktatörlüğü öyle. Ekonomik durum, bu şartları tamamlıyor. Bu sırada milleti en çok gayrete getiren, bardağı taşıran son damla DP'nin bir tahkikat komisyonu kurması oldu. Çok körlemesine gittiler. Yani ihtilali aslında biz yapmadık. Onlar yaptı...⁹³".

On yıl on üç gün iktidarda kalan DP'nin faaliyetleri 27 Mayıs 1960 Müdahalesi ile birlikte durdurulmuştur. 29 Eylül 1960 tarihinde bütün yöneticilerinin Yassıada'da olduğu bir süreçte partiye kayıtlı bir üyenin açtığı dava

89 Hale, a.g.e., s. 95-99.

90 Hale, a.g.e., s. 106.

91 Birand, a.g.e., s. 110-111.

92 Seyfi Öngider, *Çankaya'nın Bütün Adamları*, Aykırı Yayıncılık, İstanbul 2006. s. 74.

93 Birand, a.g.e., s.113.

sonucunda “kongresini zamanında yapmadığı ve böylece dağılmış olduğu” gerekçesi ile hukuki varlığı sona erdirilmiş ve malları hazineye devredilmiştir⁹⁴. Yassıada duruşmaları 14 Ekim 1960 günü “Anayasa’yı ihlal⁹⁵” davası ile başlamıştır. Başsavcı, Bayar ve Menderes ile Bakanların, Tahkikat Komisyonu kuruluş önergesi veren üç milletvekili ile komisyon üyelerinin TCK’nın 146/1 maddesine göre idamlarına, diğer sanıkların ise 146/3 gereğince 5-15 yıl arasında hapis cezasına çarptırılmasını istemiştir. Bu dava 11 Ağustos 1961’de sona ermiştir⁹⁶.

Yassıada mahkemelerinde en uzun süren dava Anayasa’yı ihlal davasıdır. Bunun yanı sıra günümüze kadar çok eleştirilen ve mahkemeye gölge düşüren Bayar’ın yargılandığı “Köpek Davası”, Menderes’in yargılandığı “Bebek Davası” açılan ilk davalar olmuştur. 6-7 Eylül olayları davası, Vinileks Şirketi Davası, Dolandırıcılık Davası, Değirmen Davası, Ali İpar Davası, Örtülü Ödenek Davası, Radyo Davası, Arsa Davası, Topkapı Olayları Davası, Çanakkale Olayı Davası, Kayseri Olayı Davası, Demokrat İzmir Davası, İstimlak Davası, Üniversite Olayları Davası, Vatan Cephesi Davası gibi davalar birbirini izlemiştir⁹⁷.

DP’li 592 sanığın yargılandığı Yassıada Mahkemelerinde 15 kişi idam, 31 kişi müebbet hapse, 418 kişi çeşitli cezalara çarptırılmış, 128 kişi ise beraat etmiştir⁹⁸. 15 idam cezasından yalnızca Menderes, Zorlu ve Polatkan’ın cezaları onaylanmıştır.

Genel Değerlendirme:

1946 yılında Türk Siyasi hayatına giren DP, kurulduğu andan itibaren büyük ilgi görmüş ve 1950 seçimlerine giden süreçte demokrasinin simgesi haline gelmiştir. Uyguladığı liberal politikalar ile iktisadi hayat canlanmış iç ve dış siyasette ülke bir dinamizm kazanmıştır. Ancak, demokrasiyi kurumsallaştırmak ve hürriyetleri yerleştirmek ideali ile yola çıkan ve bu inanç ile tek parti iktidarına son veren DP’nin uzun vaade de bunları gerçekleştirebildiğini söylemek mümkün değildir.

94 Hulusi Turgut, *Yassıada’da Yaptırılmayan Savunmalar*, Doğan Kitap, İstanbul 2007. s. 23-24.

95 Anayasa’yı ihlal davasının Celal Bayar ve Adnan Menderes başta olmak üzere 405 sanığı bulunuyordu. Bu dava kapsamındaki suçlar; 1- 6194 sayılı kanunla CHP’nin mallarına el konulması, 2- Kırşehir’in siyasi sebeplerle ilçe haline getirilmesi, 3- Hakim teminatı ve mahkeme bağımsızlığının ihlali, 4- Seçim kanununda yapılan antidemokratik değişiklik, 5- Tahkikat Komisyonu’nun kurulması, 6- 6761 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu’nun çıkarılması, 7- Tahkikat Komisyonu’nun 7468 sayılı kanun çıkmadan aldığı kararlar, 8- 7468 sayılı kanunla, Tahkikat Komisyonu kurulması için Meclis’e yetki verilmesi, olarak tanzim edilmiştir. Turgut, *a.g.e.*, s. 56.57.

96 Turgut, *a.g.e.*, s. 56-58.

97 Erdal Şen, *Belgelerin Dilinden Yassıada’nın Karakütüsü*, Zaman Kitap, İstanbul 2000, s.23.

98 Öngider, *a.g.e.*, s. 75.

Gözi

Akademik
Bakış

143

Cilt 2, Sayı 4
Yaz 2009

Özellikle oy oranını % 50'lerin üzerine çıkardığı 1954 seçimlerinden sonra iktidara yerleşen DP, yola çıkarken verdiği vaatlerden oldukça uzak bir görüntü sergilemektedir. DP hükümeti'nin, 1957 seçimleri sonrasında ki icraatları nerede ise tek parti dönemini aratır hale getirmiştir. İktisadi sıkıntılar, 6-7 Eylül olayları, Kıbrıs bunalımı gibi sorunlar ortaya çıktıkça iktidarın muhalefete olan tavrı giderek sertleşmiş ve DP iktidarı daha da otoriterleşmiştir

DP'ye yöneltilen en büyük eleştiriler özgürlüklerin kısıtlanması ve anti-demokratik yasaların çıkartılması hususunda olmuştur. Ancak muhalefetin zaman zaman dozu aşan eleştirileri, basının ağır tahrikleri, iktidar ve muhalefet yandaşlarının partizanca tavırları da ortamın gerginleşmesinde etkili olmuştur. Ekonomik ve siyasi sorunların ağırlığı altında ezilen hükümet çareyi muhalefeti ve basını susturmakta bulmuş ancak bu durum kısa süre içerisinde kutuplaşmalara ve sokak çatışmalarına dönüşmüştür.

İktidara geldiği ilk günden itibaren sürekli bir darbe söylentisi ile karşı karşıya kalan hükümet CHP'nin basın, ordu ve üniversiteleri de arkasına alarak yaptığı tehditkar muhalefet karşısında hırçınlaşmış ve ard arda pek çok hatalı karara imza atmıştır. Bu kararlar içerisinde Tahkikat Komisyonu'nun kurulması ise adeta sonun başlangıcı olmuştur. Toplumsal patlamalar ve siyasi gerginlik ordu içindeki cuntaları harekete geçirmiş ve 27 Mayıs müdahalesini getirmiştir. Geniş halk desteğini arkasına alan bir siyasi partinin darbe yoluyla iktidardan indirilmesi Türk siyasi hayatında yeni bir dönem başlatmıştır. DP yöneticilerinin trajik sonları ise Türk milletinin hafızasından hiç silinmemiş idam edilen Adnan Menderes siyasi bir sembol haline gelmiştir.

Demokrasi ideali ile yola çıkan ve geniş halk kitlelerini siyasete katan DP'nin bu fikre inancı tam olmakla birlikte uygulamada bu hedefi devam ettirememiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında, ülkenin içinde bulunduğu şartlar kadar demokrasi kültürünün gerek iktidar gerekse muhalefet tarafından yeterince özümsememiş olmasının da etkili olduğunu düşünmek mümkündür. Bu mesele günümüze kadar gelen süreçte Türk siyasetinde en çok tartışılan temel dinamik olmuştur.

Kaynaklar

- AHMAD Feroz, Demokrasi Sürecinde Türkiye, Hil Yayınları, İstanbul 1994.
AHMAD Feroz, ve Bedia Tugay, Türkiye'de Çok Partili Politika'nın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971), Bilgi Yayınevi, Ankara 1976.
ALBAYRAK Mustafa, Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960), Phoenix Yayınevi, Ankara 2004.
ALPHAN Recep Şükrü, 27 Mayıs'tan Yassıada Mahkemelerine Menderes, Timaş Yayınları, İstanbul 2007.
ARTVİNLİ Fatih, Osman Bölükbaşı, Kitap Yayınevi, İstanbul 2007.
BOZDAĞ İsmet, Darağacında Bir Başbakan, Truva Yayınları, İstanbul 2007, s. 183.
BÖLÜKBAŞI Deniz, Türk Siyasetinde Anadolu Fırtınası Osman Bölükbaşı, Doğan Kitap, İstanbul 2005.

Üçüncü Dönem Demokrat Parti İktidarı (1957-1960):
Siyasi Baskılar ve Tahkikat Komisyonu

- BİRAND Mehmet Ali, vd, Demirkırat, Doğan Kitap, İstanbul 1991.
Cumhuriyet, 8-9, 21. 10. 1957.
Cumhuriyet, 18.2.1959.
Cumhuriyet, 9. 3. 1959.
Cumhuriyet, 1.5.1959.
Cumhuriyet, 3.4.5.1959
ÇAVDAR Tevfik, Türkiye'nin Demokrasi Tarihi, İmge Kitabevi, Ankara 2004. s. 66-68.
Çizmeli, Şevket Menderes Demokrasi Yıldızı?, Arkadaş Yayınları, Ankara 2007.
ECEVİT Bülent, "Yabancı Gölgesinde Rejim Değişirme", *Ulus*,18.4.1960
EROĞUL Cem, Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi, İmge Yayınevi, Ankara 2003. ER-
TUNÇ Ahmet Cemil, Cumhuriyetin Tarihi, Pınar Yayınları, İstanbul 2004.
HALE William, Türkiye'de Ordu ve Siyaset (çev. Ahmet Fethi), Hil Yayınları, İstanbul 1996. s.90.
KARAOŞMANOĞLU Yakup Kadri, " Tek Parti Rejimine Doğru", *Ulus*, 21.4.1960.
KARPAT Kemal, Türk Demokrasi Tarihi, Afa yayıncılık, İstanbul 1996,s.337.
ÖNGÖR Seyfi, Çankaya'nın Bütün Adamları, Aykırı Yayıncılık, İstanbul2006.
ÖZDEMİR Hikmet, "Siyasal Tarih", *Çağdaş Türkiye- 4* (1960-1980), İstanbul 1997.
TOKER Metin, DP Yokuş Aşağı, 1954-1957, Bilgi Yayınevi, Ankara 1991.
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:XI, c.1, 4.12.1957, TBMM Matbaası, Ankara.
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre :XI , c.13, 18. IV.1960, TBMM Matbaası, Ankara1960.
TBMMZC,...29.IV.1960.
TURGUT Hulisi, Yassıada'da Yaptırılmayan Savunmalar, Doğan Kitap, İstanbul 2007.
ŞEN Erdal, Belgelerin Dilinden Yassıada'nın Karakutusu, Zaman Kitap, İstanbul200, s.23.
YAZICI Serap, Türkiye'de Askeri Müdahalelerin Anayasal Etkileri, Yetkin Yayınları, Ankara.
Ulus, 11.4.1960.
Ulus, 14.4.1960.
Ulus, 20.4.1960.
Ulus, 27.4.1960.
Zafer, 4.4.1960.
Zafer,19.4.1960.
Zafer, 20.4.1960.
Zafer, 27.4.1960.
Zafer, 28.4.1960.
Zafer, 29.4.1960.
Zafer,30.4.1960.
Zafer,1,2.5.1960.
Zafer, 6.5.1960
Zafer,16.5.1960.
Zafer, 26.5.1960.

Gözi

Akademik
Bakış

145

Cilt 2, Sayı 4
Yaz 2009